

Dr. Gordos Árpád István

Az Európai Unió további kibővítése a 2004. május 1-i csatlakozás hatásainak fényében

I. A bővítés miatti elmélyítési kényszer bumeráng-hatása

Az európai közösség építésének a második világháborút követően lendületet nyert, immár több mint 50 éves folyamata most kezdi a politikai végcél elérését közelíteni. Békét, fejlődést a háborúval, konfliktussal szemben, melyek önmagukban tagadják az előzőeket. A „finalité politique” tartalma és érvényesülési síkja azonban most válik minden korábbinál teljesebbé. Most, amikor az európai közösség már a negyedik és egyben legfelsőbb gazdasági integrációs szinten működik, és önfejlődése biztosításához elengedhetetlen jövőképe a politikai unió kül-, biztonsági és védelmi kérdéseiben, valamint a szabadság, az igazságosság, a biztonság térsége megteremtése területein válik igazán mozgó képpé, dinamikussá, s amikor az uniót alkotó tagállamok száma minőségi változást sejtető mértékben ugrik meg.

A 2004. évi, 10 országra kiterjedő bővítés önmagában szükségelteti azon belső reformlépések megtételét, amelyek már régen érnek, s melyek az unió belső fejlődéséből eredően is jobbára döntéserettekké váltak.¹ Miképp Torockón kétszer kell fel a nap, az európai jövőt melengető reform-napsugarak is két ütemben áramlanak be az európai Házba: egyrészt a 2000. évi Nizzai Szerződés² eredményeként, másrészt az immár bekövetkezett 10 országos csatlakozás/kibővítés után (várhatóan) megszülető európai Alkotmányos Szerződés³ (továbbiakban: alkotmány) jóvoltából. E kettestű, de egy lelkű, az európai alkotmányban megreformált rend pedig kellő értékközösséget és érdekegyeztetést kikényszerítő összetartó erőt biztosít az uniót minden eddiginél sokszínűbbé tevő kibővített közösségnek, mely egységét sokszínűsége mellett keresi a jövőben is – azt jelmondata⁴ értelmében is világosan kifejezve.

Az unióba megérkezett népek, országok és az odaigyekvők önmagukat és mindannyiunkat gazdagító sokszínűsége nemcsak területük, a belakott táj naturája és különösen az ott élő közösségek kultúrája révén tarkítja, gazdagítja az uniót, hanem a politikai kultúra lényegének egyöntetűségében egyesülve érkezik el a „községek közössége” egyneműségének lényegéhez, mint ahogy a fehér szín is az alapszínekből és azok árnyalataiból tevődik össze. Az alkotmányban minden korábbinál világosabban és teljesebben fogalmazódnak meg az unió alapját hordozó közös értékek, elvek, cé-

lok, s nyernek jogilag minden korábbinál szilárdabb kötőerőt az alkotmány első két részében, ideértve az Alapvető Jogok Chartáját⁵ is.

Alkotmányos Szerződés I. cím 2. cikk

„Az unió értékei⁶

Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbséghez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékeire épül. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés-mentesség, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenjogúság elvének társadalmában.”

Az unió alapértékeit összesítő tagsági követelmények, amelyek az 1993-ban elfogadott koppenhágai kritériumokban lettek profanizálva (lásd: lennebb), a konvent-kormányközi konferencia eredményeként, jórészt az ottani magyar fellépés révén, immár a kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme tekintetében is teljesebben, de még nem kielégítően jelennek meg az unió elsődleges joganyagában, megszüntetve mindazonáltal azt a kettős mércét, amit joggal támadtak jeles európai tudományos műhelyekben⁷.

Koppenhágai kritériumok⁸

„Közép- és Kelet-Európa társult országai közül azok, amelyek úgy kívánják, az Unió tagjaivá válnak. A csatlakozás azonnal megtörténik, mihamarabb az adott ország a gazdasági és politikai feltételeknek eleget téve képes vállalni a tagsággal járó kötelezettségeket. A tagsághoz szükséges:

- hogy a tagjelölt országban a demokráciát, a törvény uralmát, az emberi jogokat, valamint a kisebbségek tiszteletét és védelmét garantáló intézmények szilárdak legyenek,
- működő piacgazdaság megléte, illetve az Unión belüli versengés szülte nyomással és az ottani piaci erőkkal való megbirkózás képessége,
- a tagsággal járó kötelezettségek elfogadásának képessége, egyetemben a politikai, gazdasági és monetáris egységre való törekvéssel történő azonosulással.

Az Uniónak, az európai egységesülés lendületének fönntartása mellett, új tagok befogadására való képessége fontos mind az Unió, mind a tagjelölt államok általános érdekei szempontjából.”

Az unió ötödik kibővítése időszakában tehát az unió fejlődéstörténete egészével összhangban, az alkotmányban teremti meg az új összetartó gerincet, mely hosszú távra szilárd jogi keretet ad a közösségi fejlődésnek. Az

emberi gerinchez hasonlóan a szilárdság kellő rugalmassággal párosul, s paradox módon épp ez a rugalmasság kölcsönzi az alkotmánynak az időbeli szilárdságot, a tartósságot. E rugalmasság pedig a belső differenciálódás, fejlődés távlatát a rugalmas együttműködések, az új jellegű döntéshozatali rend alapszabályainak – közös döntés, minősített többségű döntéshozatal – rugalmas kiterjeszhetőségével, átvezető záradék („passarelle clause”) és az alkotmány rugalmasabb jövőbeli módosításával irányozza elő. Európa ténylegesen és jogilag is az eddigieknél egyértelműbben, az alkotmány révén, válik többsebességű modellűvé⁹, mely intézményesülés a későbbi csatlakozók számára új jellegű kihívást jelent, miképp az az uniós tagállamok számára sem ismeretlen a schengeni együttműködés vagy az euro övezeti tagság miatt.

Az **unióhoz később csatlakozók számára** tehát az egyébként is korszerűsítendő immár **Alkotmányos Szerződés** jelenti azt az **első jogi következményt, amely a 2004. évi kibővítés miatt vált megkerülhetetlenné.** Az alkotmányban főleg az *alapvető és emberi jogok kikényszeríthető normává emelése*, továbbá a *többsebességű modell tartalmi kibontása* rejt új kihívást – ez utóbbit ma még nem teljesen beláthatóan. Más kérdés, hogy ebben a folyamatban, ideértve a kormányközi konferenciát is, Bulgária, Románia és Törökország megfigyelőként részt vett, és a Záró Okmány aláíróivá is válnak.

II. A kibővítés hatása a kibővítésre, avagy a kibővítés „emésztése”-ből eredő hatások

Az Európai Unió 2004. évi *ötödik kibővítésének sajátossága* nemcsak a csatlakozók közös adottságaiban, a fejlettségbeli elmaradottságban, továbbá az egyes csatlakozó országok egyedi jegyeinek tarkaságában páratlan,¹⁰ hanem a *kibővítési modell, a „befogadás feltételei”-nek*¹¹ egyre jobban beismert hiányosságai miatt is.¹² **A bővítés pénzügyi fedezettségének nem kielégítő volta, az unió számos alapelvének – egyenlőség (agrártámogatásokban is mérhető késleltetve történő érvényesítése), szolidaritás, kohézió – fél-szívű érvényesítése** egyre gyorsabban meghaladandó, ami a később csatlakozókat kedvezőbb helyzetbe hozhatja. A közösségi források alapvető része igénybe vehetőségének feltételeessége persze megmarad, ami a 2004. évi bővítés várható nehézségei miatt a balkáni csatlakozókat önmaguk korlátai serényebb felszámolására figyelmeztetheti és késztheti.

A kötelezettségek tagság előtti és utáni betartása a Bizottság *monitoring* tevékenységének középpontjában áll. Jogossága abból az alapkötelezettségből következik, mely szerint „a Bizottság a szerződések őre”, s a jogharmonizációs elmaradások hamarosan – becslésem szerint 2000 szeptemberétől érzékelhető – a *jogsértési eljárások beindításához* vezethetnek. E tekintetben nincs mentség, a belső piac egységessége alapvető követelmény

és cél. A várható szigor *minőségi differenciálást* fog eredményezni a *belépett országok között*, jelentősen befolyásolva uniós politikai fellépésük hatékonyságát. A csupán szóbeli teljesítés elégtelenségének széleskörű diszkreditáló hatása jelentős üzenet a még tárgyaló országoknak, hiszen **a formális jogharmonizációs akciók elégtelensége** tagi állapotban azok határozottabb elítéléséhez, *büntetéséhez*¹³ vezethet. A jogérvényesítés, -alkalmazás, intézményi felkészülés egész problematikájának felértékelődése várható, **ami a további kibővítés továbbviteléről hozandó döntéseket depolitizálja**, szakmai sík felé terelheti, és végső soron a folyamat késleltetése irányában hathat.

A kibővített unión belüli *kereskedelmi problémák* és a bizalmatlanság *gyorsan vezethetnek el a védzáradékok* alkalmazásához, de ennek elburjánzása nem valószínűsíthető. Egyes szektorokra – például az élelmiszeripar – koncentrálódhatnak. A gazdasági válság elhúzódása természetesen fokozhatja az unió *belüli protekcionista hajlandóságot*, ami a külső dimenzióban csak erőteljesebb lehet.

Sokkal radikálisabb és sokszerűbb lehet a *bővítés egyszeri hatásainak* kibontakozása, ami az új tagoknál a makrogazdasági teljesítmény, illetve kritériumok elérhetőségét gátolja, az ERM II euro csatlakozás perspektíváját késleltetve, sőt ez utóbbit az évezred második évtizedébe helyezve (lásd Csehország és Magyarország 2010-ben megjelölt előirányzatát). A *túlzott költségvetési hiány miatti eljárás* máris elért hat új tagállamot, mely végső következménye az EU támogatások leállításában konkretizálódhat.

„A belépés egyszeri hatásai

Üzleti és kereskedelmi hatások:

- mezőgazdasági termékek szabad kereskedelme;
- nem-vámjellegű akadályok eltávolítása – aszimmetria kiküszöbölése;
- külső vámok általános csökkentése.

Egységes piaci hatások:

- jogközelítés befejezése;
- határellenőrzés eltörlése;
- adminisztratív akadályok megszüntetése;
- az euro bevezetéséből adódó alacsonyabb tranzakciós költségek;
- erősödő verseny.

Üzleti és beruházási hatások:

- politikai kockázat kiiktatása;
- üzletbarát környezet;
- adóterhek csökkenése.

Strukturális szabályozási hatások:

- költség, ár és szociális aspektusok (Balassa-Samuelson hatás).

Gazdaságpolitikai hatások:

- szilárdabb monetáris politika (ERM 2);
- összehangolt költségvetési politika.

Külső hatások:

- szubregionális kohézió;
- tengerentúli befektetők.”¹⁴

Az inflációs, költségvetési, munkaerő elszívási, bér kiegyenlítődési és mindezekkel összefüggő versenyképességi kételyek és gondok a gazdasági felzárkózáson túl a szociális feszültségekben érzékelhető, és az uniós politikába, sőt általában a demokráciába vetett bizalom erodálását gyorsíthatja. Mindez áttételeződik a további kibővítés unión belüli megítélésére, **elvezethet a koppenhágai kritériumok teljesítésének tüzetesebb vizsgálatához – ideértve a kisebbségek¹⁵ ügyét – különösen pedig az unió kibővítési képessége, mint előfeltétel negatív megítéléséhez.** A „puding próbája az evés” – esetünkben a kibővítés – tehát gyomorémelyegést okozhat, ami főleg a török csatlakozásról alkotandó 2004. decemberi döntésnél eshet latba, de a **bolgár, román, s mondhatni, horvát csatlakozás** végső időzítését is kedvezőtlenül érintheti, bár a bolgár, román belépés **melletti politikai és jogi elkötelezettséget nem kérdőjelezheti meg.**

A 2004. évi EU kibővítés politikai, gazdasági elégtelenségei tehát visszaütnek a további kibővítés folyamatára, de egyben segíthetik is az eddig rejtett problémák, „hidden problems”¹⁶ új és szakszerűbb kezelését fokozottabb támogatásokkal, politikai nyomásgyakorlással, például a *devolució*¹⁷, *regionalizáció*, *önkormányzatiság* (az *Alkotmány I.5. cikke* szerint *franciául „autonomie”*), *jó kormányzás*, *korruptió kiiktatása*, *kisebbségek jogai és integrálása* tekintetében. A lokális és regionális önkormányzatiság gazdasági, politikai jelentősége annál nagyobb, mert ahogy azt az OECD kimutatta, azok a világ áru- és szolgáltatás kereskedelme 82%-ával egyenértékű közbeszerzések kétharmadáról döntenek¹⁸, s a demokráciának a polgárokhoz legközelebbi szintjét hordozzák.¹⁹

A kibővítést követő néhány évig az új tagállamok kevésbé érdekeltek a *közösségi acquis* dinamikus *továbbfejlesztésében*, ami találkozik a régi tagállamok és az unió intézményei felelősségteljes belátásával, miszerint nem is célszerű a megnőtt divergenciát ily módon is tovább fokozni. Ez a *jogalkotási tervben*²⁰ kifejezésre is jut. Az *éves politikai stratégia*²¹ és a Bizottság, szervei munkaprogramja alakítása tekintetében is az új tagok józansága,

visszafogottsága tükrözi valós érdekeiket, hiszen a folyamatosság kevesebb szellemi és anyagi ráfordítást igényel, s *a középtávú közösségi költségvetés* tervezésekor is a konzervatív felfogás erősödik, hiszen a kiadások szerkezetének fenntartása számukra kedvezőbb. Ez a konzervativizmus a költségvetés forrásoldalának tervezésénél persze kevésbé van jelen, holott az új tagállamoknak sem mindegy, hogy a GDP 1%-át, 1,14%-át, vagy 1,24%-át kell befizetni a közös alapba. **A 2004. évi EU kibővítés tehát az unió intézményei, az új és régi tagállamok cselekvése, magatartása, érdekeinek eredője következtében befolyásolják a jövőbeni csatlakozás feltételeit, lehetőségeit, amelyek még a csatlakozási tárgyalási folyamatban közvetlenül is nyomot hagyhatnak.**

III. A keleti kibővítés folytatásának sorsszerűsége és a további bővítések előhatása

Az unió *kibővítése* a Baltikumtól a Fekete-tengerig *geostratégiai szemléletre* vall, s végig kitapintható volt az 1997-ben formáljogilag is eldöntött csatlakozási tárgyalások során. A 12 ország számára adott lehetőséggel összhangban a folyamat alapelve volt és maradt annak nyitottsága és befogadó jellege „openess and inclusiveness”, ahol a lemaradók utolérési lehetősége biztosított, ami a differenciálás elvének abszolutizálását egy pillanattig sem feltételezhette. *A történelmi pillanat megragadása ugyanakkor feladat*: semmi sem garantált, nem volt az 1989 óta sem és jelenleg sem.

Az unió által a csatlakozási tárgyalásokat 2004-ben folytató két országnak felállított *útiter*²² a 2007. évi csatlakozás megvalósulásáért tett erőfeszítések érdekében a meghatározott feladatok elérését *nagyvonalú, megnövelt segítségnyújtással* támogatja. A feladatok homlokterében az adminisztratív és bírósági kapacitás fejlesztése és a gazdasági reform áll. E feladat összetettségét és nehézségét annak részben kézzelfogható jogi normákon túli, nem mérhető jellege is jelzi, ahol az emberi tényező egyéni és közösségi teljesítő képességének gazdaságon kívüli tényezői is szerepet játszanak, s a több nemzedéki örökség éppúgy súllyal esik latba, mint az emberi viszonyokat a jognál tartósabban, mélyebben és finomabban szabályozó erkölcs vagy társadalomfilozófiai, pszichológiai stb. háló. Bátorító, hogy az anyagi támogatás három év alatt 40%-kal emelkedik a megelőző időszakhoz képest.

2004. május 1-én Románia az Európai Unió szomszédja lett, Bulgária már régen az. 2007-ben megszűnik-e ez az állapot az unióhoz való csatlakozással? E kérdés válasza elsődlegesen tőlük függ, a koppenhágai kritériumok tényleges teljesítésétől. A politikai akarat megléte mindkét oldalról kinyilvánított²³. A 2004. évi EU kibővítés hatása egyértelműen kedvező, az unió elérkezett a magyar-román határra, a romániai magyar, német, szlovák kisebbség, e nyelvek hivatalos uniós nyelvi állapota, az unió által kínált és tá-

mogatott *határon átnyúló együttműködések* új földrajzi változatai²⁴ minden eddigénél sokszínűbb és hatékonyabb segítséget kínálnak az államközi, régióközi, önkormányzati, civilszervezeti síkon. Sajátos módon a horvát és török csatlakozásról hozandó 2004. évi uniós döntések – a macedón, koszo-vói, bosznia-hercegovinai nemzeti kisebbségi autonómiákat elismerő rendezések sikeressége mellett – minden korábbinál élesebben exponálják, hogy a nemzetállami fejlődés szupranacionális irányú korlátozása mellett a szubnacionális irányú hatalom-átruházás megkövetelése a kisebbségi jogi deficit miatt közösségi érdek. Giscard d’Estaing elnököt követő első felszólalóként erről szólt Martonyi János külügyminiszter, az alkotmányozó konvent magyar kormányképviselője: „A nemzetállamot nemcsak felfelé, hanem lefelé is demonopolizálni kell, az államosított, központosított, homogenizált társadalom gondolatával egyszer s mindenkorra fel kell hagyni.”²⁵ Ez tehát uniós érdek, mert a közép-kelet-európai történelmi örökség által is világosan megjelölt, de a tizenötök uniójában is létezett, csak megkerült probléma²⁶; a Balkán mindegyik unióhoz csatlakozó állama tekintetében helyi, regionális sőt összeurópai stabilitási kérdés, amit az alkotmány I.5. cikkében megjelölt önkormányzatiság, autonómia tud, tudna csak kellően orvosolni.

Alkotmányos Szerződés 5. cikk:

Az unió és a tagállamok közötti viszony

„(1) Az unió tiszteletben tartja a tagállamok nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a *regionális és helyi önkormányzatokat* is...”²⁷

A megfelelő autonómia garantálhatja a nemzeti kisebbségek kulturális önreprodukcióját²⁸, helyben maradását, fejlődését, szemben az unió magállamaiban már jól ismert migrációval (lásd: kurd, koszovói nemzeti és egyéb etnikai kisebbségi migráció), és a vele járó (kábitószer stb.) problémákkal. Éleslátással szól erről Matthew Longo a Balkán elemzése kapcsán. „Könnyű a Nyugat kényelmes helyzetéből szemlélve figyelmen kívül hagyni távoli vidékeken elsőbbségnek tekintett dolgok összetettségét főleg ott, ahol az önrendelkezés olyan nagyra becsült újdonság amelynek eléréséért az árat már évszázados szenvedéssel fizették meg.”²⁹ „A kisebbségek védelme a Kibővített Európai Unióban” című Bolzanói Nyilatkozat³⁰, amelyet 2004. május 1-én tettek közzé, átfogó értékelést és intézkedési javaslat-csomagot készített, mely mentén az unió új normákat, jogérvényesítési eszközöket fogantatosíthatna a szerzők szándékai szerint.

Következésképpen: az unió további kibővítése Horvátország, Törökország és a Nyugat-Balkán felé ex-ante rávetül a bolgár, román csatlakozás feltétel-rendszerére.

1956 októberében Magyarország újra vérrel írta a történelmet. Ezúttal is európai, de egyben a világtörténelmet is. Vajh milyen mértékben adta e tragikus kiáltás a szabadságért a végső lökést a Római Szerződés 1957. márciusi létrehozásához?³¹ E kérdés még megalapozott válaszra vár, de az tény, hogy az *Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése* még 1957. november 19-én állást foglalt, melynek felidézése a mostani kibővítési folyamat első ütemének bekövetkezte után sem vesztett aktualitásából.³²

„A közgyűlés mélyen meghatva a magyar szabadságharcosok rádióon sugárzott felhívásától, miszerint: »Magyarországért és Európáért készülünk meghalni«, megerősíti, hogy *Magyarország, miként a többi közép- és kelet-európai ország a Baltikumtól a Fekete-tengerig, Európa része*, és, hogy az Európa Tanácsban képviselt szabad országok felelősséggel tartoznak a szovjet uralom alá vetett olyan országok jövőjéért, amelyek maguk is az európai család tagjai.

Úgy gondolja, hogy az Európa szabad népei által a szabadságért, nemzeti létért és keresztény hagyományaiért harcoló hősi magyar nép iránt tanúsított együttérzés konkrét jelét kell adnia.”

A magyar erőfeszítés önzetlensége tehát régióink egésze javát szolgálja, de vajh mennyire talál viszonzásra. Mennyire? Remélhetőleg jobban, mint az 1848. márciusi felirat a császárhoz, amelyben a magyar diéta a kiterjedtebb jogokat nemcsak a maga számára, hanem más, a szuverenitást sokkal nagyobb mértékben elvesztett népek számára is igényelte, ami alatt a csehek és a morvák értendőek. Magyar hatáskörben az ügyek rendezettebbek voltak, hiszen a horvátok társállamisága a magyar korona alatti perszónál unióban akkor már több mint 750 éve adott volt, ami egyenesen vezetett a magyar–horvát kiegyezéshez. Mindez azt üzeni a mának, hogy az **unió kibővítése csak akkor lehet sikeres, ha egy új jellegű kiegyezés jön létre** – a Balladur tervvel összhangban – **a csatlakozó országok és általában az unió tagjai között a nemzeti kisebbségek (értsd: őshonos népcsoportok, nemzetrészek) jogai terén.**

Lezárva: 2004. május 26.

Jegyzetek

¹ Gordos Árpád – Ódor Bálint: Az EU alkotmányozási folyamata magyar szemszögből a Kormányközi Konferencia alapszakasza után. *Európai Jog*, 2004. 1. sz.

² Forrás: <http://www2.datanet.hu/im/Primleg/12001C-HU.h+m>.

³ Szerződés egy európai alkotmány létrehozásáról – tervezet. *Európai Füzetek*, Budapest, 2003. http://www.stratek.hu/images/pdf/EUF00_Kulonszam2.pdf

⁴ Unie dans la diversité.

⁵ A 2000. évi európai konvent által elfogadott Alapvető Jogok Chartája (2000/C 364/01) az Alkotmány II. részét képezi a vonatkozó, 2003-ban módosított értelmező magyarázatok szerint.

⁶ CIG 73/04.

⁷ Giuliano Amato és Judy Batt: A kisebbségek jogai és a kelet-európai kibővítés. *RSC Policy Paper*, 1998. 5. sz., továbbá Robert Schuman Center: A kultúra és a nemzeti önazonosság. *RSC Policy Paper*, 1999. 1. sz.

⁸ Európai Tanács, 1993 Koppenhága.

„The associated countries in Central and Eastern Europe that so desire shall become members of the Union. Accession will take place as soon as a country is able to assume the obligations of membership by satisfying the economic and political conditions. Membership requires:

- that the candidate country has achieved stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and respect for and protection of minorities;
- the existence of a functioning market economy, as well as the capacity to cope with competitive pressure and market forces within the Union;
- the ability to take on the obligations of membership, including adherence to the aims of political, economic and monetary union.

The Union's capacity to absorb new members, while maintaining the momentum of European integration, is also an important consideration in the general interest of both the Union and the candidate countries.” – A magyar változat a szerkesztőtől származik.

⁹ Gordos Árpád – Ódor Bálint: A többsebességes Unió, avagy az Európai Unió fejlődése a rugalmas integráció révén. *Európai Tükör*, 2004. 3. sz.

¹⁰ Gordos Árpád „Az Európai Unió kapujában – remények, kétségek, elvárások” című nemzetközi konferencián elhangzott előadása. Budapest, Magyar Országgyűlés épülete, 2004. április 16–18.

¹¹ Martonyi János: Európa, nemzet, jogállam. *Magyar Szemle, Európai Utas* 1998. 28.

¹² Ágh Atilla: *A magyar hozomány*. Kézirat; Alain Mayhew: *Recreating Europe - The European Union's Policy Towards Central and Eastern Europe*. Cambridge UP, Cambridge, 1998; www.budapestanalyses.hu, Az Európai Unió „furcsa bővítése”. *Analysis*, 32. sz.

¹³ Heather Grabbe: The Constellation of Europe. *CER*, 2004.

¹⁴ Gordos Árpád: *A magyar jójó Európában - alapkérdések, belső piac, távlatok*. Savaria UP, Szombathely, 2002.

¹⁵ H. Grabbe, *i. m.* 74.

¹⁶ John Palmer: *The Mission and Values of the Europe We Need*. EPC, és H. Grabbe idézett műve.

¹⁷ John Palmer idézett elemzése és H. Grabbe idézett műve.

¹⁸ ifj. Gordos Árpád: *A magyar közbeszerzési piac integrálása az EU egységes belső piacába*. BKÁE 2002.

¹⁹ Romano Prodi: Speech 00/128 és nyilatkozata a *La Stampa* 2002 augusztus 12-i számában.

²⁰ The Commission's Legislative and Work Program for 2004 – COM(2003)645 final.

²¹ Annual Policy Strategy for 2005 – Council of the European Union 9528/04.

²² Az Európai Bizottság 2002. november 13-i Közleménye – COM(2002)624.

²³ Mircea Dan Geoană 2004. április 19-i nyilatkozata – www.theepc.net/en/default.asp

²⁴ European Commission: Paving the Way for a New Neighbourhood Instrument COM/2003/393 Final.

²⁵ Martonyi János, a Konvent tagja felszólalása CONV28/02

„La démonopolisation de l'Etat-nation doit se faire non seulement vers le haut, mais aussi vers le bas, l'idée d'une société étatisée, centralisée et homogénisée doit être abandonnée pour toujours.”

²⁶ Giuliano Amato és Judy Batt: A kisebbségek jogai és a kelet-európai kibővítés – RSC Policy Paper, 1998/5, továbbá Robert Schuman Center: A kultúra és a nemzeti önazonosság RSC Policy Paper 1999/1 sz.

²⁷ A szerző kiemelése.

„Article 5: Relations entre l'Union et les États membres

1. L'Union respecte l'identité nationale des États membres, inhérente à leurs structures fondamentales politiques et constitutionnelles, y compris en ce qui concerne l'autonomie locale et régionale...”

²⁸ Schöpflin György: A kulturális biztonság hiánya és a kis államok. *Pro Minoritate*, 2002. Tavasz.

²⁹ Matthew Longo: The EU in the Balkans: Rotten Carrots? *Central European Political Science Review*, 2003. Winter.

„From the comfort of the West, it is easy to lose sight of the complexity of local preferences in distant lands, especially those for whom autonomy is novel, and cherished, and for which the price of hundreds of years of suffering has already been paid.” – A magyar változat a szerkesztőtől származik.

³⁰ www.eurac.edu/pecede

³¹ Gordos Árpád: *A magyar jójó Európában – alapkérdések, belső piac, távlatok*. Savaria UP, Szombathely, 2002. 10.

³² Martonyi János: „Nagy dolgokban nincsen kis nép”. *Magyar Szemle*, 2000. december.